

Pregledni znanstveni članek (1.02)
 BV 72 (2012) 4, 507—520
 UDK: 27-675
 Besedilo prejeto: 09/2012; sprejeto: 12/2012

Bogdan Dolenc

Ekumensko gibanje včeraj, danes, jutri – ali je edinost kristjanov utopija?

Povzetek: Ekumensko gibanje je »ena najsvetlejših točk v zgodovini 20. stoletja« (W. Kasper). Krščanske Cerkve so od polemike in odtujenosti prešle k zblíževanju in dialogu s ciljem, da se ozdravijo stoletne medsebojne delitve. Ekumenska misel je zrastle iz misijonske misli – iz spoznanja, da bo krščanstvo verodostojno le, če bo govorilo z enim glasom in bo znalo sredi napredujočega razkristjanjenja ponuditi prepričljive odgovore na velike etične dileme današnjega sveta. Katoliška Cerkev se je na drugem vatikanskem koncilu (1962) pridružila širšemu ekumenskemu gibanju in predložila svoja načela zanj, čeprav so nekateri tradicionalistično usmerjeni škofje temu že na koncilu nasprotovali. Pokoncilski papeži so ekumensko idejo podprli in učvrstili. Obrodila je celo vrsto oprijemljivih sadov v obliki teoloških soglasij, ekumenskih ustanov in gibanj, zborovanj, srečanj in obiskov. Krščanske Cerkve počasi rastejo proti »edinosti v različnosti«. Petdeset let po začetku koncila pa se razločno kažejo tudi težave, navzkrižja in razočaranja: v razmerju do pravoslavnega sveta ostajajo velike razlike na ravni kulture in miselnosti, v razmerju do protestantskih Cerkva pa daljnosežne razlike v verovanju in pojmovanju institucij. Kritični opazovalci očitajo Rimu vzvišenost, zagledanost v »svoj prav« in počasnost (H. Küng govori o »absolutističnem in centralističnem sistemu«); pravoslavnim očitajo negibnost in zagledanost v preteklost, protestantom pa ekumensko neučakanost. Papež Benedikt XVI., ki je teolog največjega formata, je skeptičen do pragmatičnih in hitrih rešitev. Zagovarja pot skupnega poglobljanja vere, čeprav bo dolgotrajnejša.

Ključne besede: ekumenizem, drugi vatikanski koncil, vzhodne Cerkve, zahodne (protestantske) Cerkve, teološka soglasja, edinost v različnosti

Abstract: **Ecumenical Movement: Yesterday, Today and Tomorrow – Is Christian Unity Utopian?**

Ecumenical movement is »one of the most positive points in the history of the 20th century« (W. Kasper). Christian churches moved from polemics and estrangement to reconciliation and dialogue with the aim of healing mutual divisions that had lasted for centuries. Ecumenical thought arose out of missionary thought – out of the insight that Christianity will only be considered credible if it speaks with one voice and is able to offer convincing answers to the great ethical dilemmas of the contemporary world amid the growing dechristianisation.

At the Second Vatican Council, the Roman Catholic Church joined the wider ecumenical movement and outlined her principles for it, although some more traditional bishops opposed it already then. Post-conciliar popes have supported and reinforced the ecumenical idea. It has produced numerous tangible results in the form of theological consensuses, ecumenical institutions and movements, conventions, meetings and visits. Christian churches are slowly growing towards »unity in diversity«. Fifty years after the beginning of the Council (1962), however, problems, disagreements and disappointments have become clearly visible, too: in relation to the Orthodox world, considerable differences remain at the level of culture and mentality and, in relation to Protestant churches, far-reaching differences remain in belief and in the conception of institutions. Critical observers reproach Rome for its haughtiness, self-opinionatedness and slowness (H. Küng talks about »an absolutistic and centralistic system«); they reproach the Orthodox Church for its rigidity and excessive preoccupation with the past and the Protestants for their ecumenical impatience. Pope Benedict XVI, a theologian of the first order, is sceptical about pragmatic and quick solutions. He advocates the path of a common deepening of the faith, although such way will be longer.

Keywords: ecumenism, Second Vatican Council, theological consensuses, movement, unity in diversity, deepening of faith

1. Uvod

Septembra 2007 je v Sibiu v večinsko pravoslavni Romuniji potekalo tretje evropsko ekumensko zborovanje pod geslom Kristusova luč razsvetljuje vse ljudi. Upanje na prenovo in edinost Evrope. V sklepni poslanici zborovanja je med drugim rečeno: »Naše pričevanje o upanju in edinosti Evrope in sveta bo verodostojno le, če bomo nadaljevali naše potovanje naproti vidni edinosti. Edinost ne pomeni poenotenja (uniformity). /.../ V Sibiu smo vnovič občutili bolečo rano razdeljenosti naših Cerkva, razdeljenosti, ki prizadeva tudi naše razumevanje Cerkve in njene edinosti. /.../ Zavedamo se, da naše skupne korenine segajo veliko globlje kakor pa naše delitve.« (Poslanica 2007, 110–111)

Omenjeno zborovanje je bilo nadaljevanje tiste poti, ki sta jo začrtali podobni zborovanji v Baslu (1989) in v sosednjem Gradcu (1997). Njihovo skupno sporočilo je v kratkem naslednje: med kristjani Evrope obstaja neka edinost, ki kljub razporom in razkolom v zgodovini ni bila nikoli povsem uničena. Veliko več je tega, kar nam je skupno, kakor onega, kar nas loči in deli. Kljub težavam, ki jih srečujemo na poti proti edinosti, smo polni zaupanja, saj je ekumensko gibanje že doslej obrodilo čudovite sadove.

Katoliška Cerkev se je na drugem vatikanskem koncilu nepreklicno zavezala ekumenskemu gibanju in v njem prepoznala delovanje Svetega Duha. V tem skupnem prizadevanju ni poti nazaj, ni več vračanja na staro. Papež Janez Pavel II. je

izdal ekumensko okrožnico *Da bi bili eno* (UUS, 1995), v kateri je zapisal: »Edinost, v kateri hoče Gospod zaobjeti vse ljudi, ni nekakšen privesek, ampak je v samem središču njegovega dela. Tudi ni nekakšen drugoten pridevek skupnosti njegovih učencev, ampak spada k samemu obstoju te skupnosti. Bog hoče Cerkev zato, ker hoče edinost. /.../ Verovati v Kristusa pomeni hoteti edinost; in hoteti edinost pomeni hoteti Cerkev.« (UUS, št. 9)

2. Novo iskanje identitete kot razlog za zastoj ekumenskega gibanja

20. stoletje, ki se je začelo v zamahu danes komaj še predstavljuje vere v naš pretek, se je končalo kot eno najbolj mračnih in krvavih stoletij v zgodovini človeštva. Nobeno drugo stoletje ne pozna toliko žrtev nasilja. Nekaj svetlih točk pa je vendarle mogoče prepoznati v tem časovnem obdobju, med njimi zlasti rojstvo ekumenskega gibanja in ekumenskega dialoga. Po stoletjih, ko smo doživljali vedno večje razkosavanje ene svete Cerkve, *una sancta ecclesia*, kakor jo priznavamo v apostolski veroizpovedi, v mnoge razdeljene Cerkve in cerkvene skupnosti, je nastopilo temu dogajanju nasprotno gibanje. Vse krščanske Cerkve so se zavedele, da je njihova razdeljenost sramota in pohujšanje svetu in da nasprotuje Kristusovi volji (Kasper 2005, 49).

V dobi, ki jo zaznamuje globalizacija z vsemi svojimi dvoumnostmi in slepimi ulicami, je ekumensko gibanje brez dvoma odgovor na znamenja časa. Narodi so med seboj vedno tesneje povezani in so vkrcani – hote ali nehote – v isti čoln. Zato je za katoliško Cerkev, kakor je zapisal Janez Pavel II. v svoji ekumenski okrožnici, ekumensko gibanje prav na vrhu prednostnega seznama pastoralne dejavnosti.¹

V zadnjih desetletjih je bilo veliko doseženo. Ločeni kristjani ne gledajo več drug na drugega kakor na tujce, tekmece ali celo nasprotnike, ampak kakor na brate in sestre. Nekdanje pomanjkanje razumevanja, nesporazumi, predsodki in brezbržnost – vse to je v veliki meri odpravljeno. Skupaj lahko molimo, skupaj pričujemo za skupno vero in iskreno sodelujemo na mnogih področjih. Ob tem doživljamo resničnost besed Janeza XXIII., ki jih je za njim rad ponavljal Janez Pavel II.: »Veliko močnejše je tisto, kar nam je skupno, kot tisto, kar nas ločuje.«

Vendar so se po dokaj evforičnem pokoncilskem obdobju, kar zadeva ekumenizem, po letu 1990 začela kazati znamenja utrujenosti, razočaranja in zastoja. Nekateri so govorili celo o krizi ali »ekumenski zimi«. Kardinal Walter Kasper, nekdanji predsednik Papeškega sveta za edinost, domneva, da je to lahko tudi znamenje uspeha. Kolikor bolj so se namreč Cerkve in cerkvene skupnosti zbližale, toliko bolj sedaj čutijo razlike, ki še obstajajo; tembolj boleče doživljajo tudi dejstvo, da se še ne morejo udeleževati skupne evharistične mize.

¹ »Ko zatrjujem, da je zame, rimskega škofa, ekumensko prizadevanje »ena od prednostnih pastoralnih nalog« mojega papeževanja, razmišljam o tem, kako velika ovira je razcepljenost za oznanjevanje evangelija.« (št. 99)

Vzrok za zastoj ekumenskega gibanja pa lahko po Kasperjevem prepričanju iščemo tudi v tem, kar bi lahko imenovali »novo iskanje identitete«. V svetu, ki ga zaznamuje globalizacija, se mnogi sprašujejo: Kdo smo? Kdo sem? Nihče se ne bi rad razpustil in izgubil v brezoblični brezimni celoti. Vprašanje osebne identitete zadeva tako posameznike kakor cele kulture, etnične skupine in verstva. To vprašanje se je postavilo tudi v krščanskih Cerkvah, zlasti tam, kjer je napačno razumljeni ekumenizem privedel v relativizem in indiferentizem (Kasper 2005, 27).

Vprašanje svoje lastne identitete je temeljno in konstitutivno ne samo za vsakega posameznika, ampak tudi za Cerkev in za ekumenski dialog. V ta dialog namreč lahko vstopajo samo partnerji z jasno identiteto, ne da bi se morali bati, da bodo v teku dialoga to identiteto izgubili. Zato so se v zadnjih desetletjih vnovič zastavila vprašanja o teoloških in eklezioloških podlagah zdravega dialoga in zdravega ekumenizma. Najprej bom na kratko predstavil sedanje premisleke o teoloških in eklezioloških temeljih ekumenizma, nato pa njegovo današnje stanje.

3. Ekleziološke podlage ekumenizma

V letu velikega jubileja ob dvatisočletnici Kristusovega rojstva je rimska kongregacija za nauk vere izdala pomenljiv dokument z naslovom *Gospod Jezus (Dominus Iesus)* (DI, 2000). Ta dokument se dotika prav vprašanja identitete in priključuje v spomin nekatera načela ekumenizma. Njegova vsebina – če jo pravilno interpretiramo – se v bistvu ujema z naukom drugega vatikanskega koncila. Toda abstraktni in zgoščeni slog dokumenta je vzbudil dvome o tem, ali katoliška Cerkev resno jemlje ekumenizem. Nekatere sta ton in slog dokumenta razočarala in prizadela, zlasti ker je bilo komaj leto poprej doseženo in v Augsburgu podpisano daljnosežno soglasje glede nauka o opravičenju. Znatne težave je povzročil zlasti naslednji stavek: »Cerkvene skupnosti pa, ki niso ohranile veljavnega škofovstva ter pristne in neokrnjene stvarnosti evharistične skrivnosti, niso Cerkve v pravem (svojskem) smislu.« (št. 17,2) Nedvomno bi bilo mogoče to izraziti tudi drugače, z večjo občutljivostjo. Vendar se poznavalci te tematike dobro zavedajo, da protestantske skupnosti prav nočejo biti »Cerkev« v istem pomenu, kakor sebe razume katoliška Cerkev.

Ameriški jezuit Francis A. Sullivan komentira trditve v dokumentu *Gospod Jezus* in dejstvo, da anglikanska skupnost in protestantske cerkvene skupnosti niso deležne naslova »sestrske Cerkve«, ker niso ohranile veljavnega škofovstva in evharistije. Avtor se sprašuje: »Ali ne bi napredek ekumenizma, ki smo mu bili priče po koncilu, zahteval pozitivnejše izražanje o anglikanskih in protestantskih skupnostih? Na temelju dialogov je nastalo nekaj pomembnih dokumentov, npr. *Krst, evharistija in cerkvene službe* (delo komisije Vera in cerkvena ureditev, 1982), sklepno poročilo o Evharistiji, službah in avtoriteti v Cerkvi (ARCIC I.) ter *Skupna izjava glede nauka o opravičenju* (ARCIC II.). /.../ Omenjeni dokument kongregacije za verski nauk daje vtis, da je Kristusova Cerkev navzoča in deluje samo v tistih, ki jih imenuje »prave delne Cerkve«. Pozitivno ovrednotenje drugih krščanskih

skupnosti, kakor ga izraža koncil in ga je nedavno potrdil papež Janez Pavel II. v *Ut unum sint*, bi gotovo upravičilo pozitivnejše upoštevanje cerkvenega značaja anglikanske in protestantskih skupnosti, kakor pa ga srečamo v *Dominus Iesus*. Ena od poti do pozitivnejšega ocenjevanja bi bila v tem, da se uravnoteži enostranski poudarek, ki ga je bilo deležno vprašanje veljavnosti cerkvenih služb v teh skupnostih. To bi se zgodilo, če bi ustrezno poudarili očitno rodovitnost teh cerkvenih služb. Če so njihove ordinacije kakorkoli pomanjkljive, pa ne more biti dvoma, da se je po oznanjevanju božje besede in drugih krščanskih duhovniških opravilih v anglikanski in v protestantskih cerkvah stoletja naklanjalo njihovim vernikom življenje milosti in zveličanje.« (Sullivan 2000, 8–11)

Nelagodje, ki ga je povzročilo vatikansko besedilo, nikakor ni razlog za resignacijo. Omemba še vedno obstoječih očitnih razlik nikakor ne pomeni konca dialoga, ampak je lahko izziv za to, da se nadaljuje. Tako ta dokument ni v nasprotju z ekumenskim duhom, kajti ekumenizem lahko poteka samo v duhu ljubezni in resnice. Iskrenost je eden prvih pogojev za dialog. Dokument torej v ničemer ne spreminja drže katoliške Cerkve in njenega nepreklicnega zavzemanja za ekumensko gibanje (Kasper 2005, 29).

Koncilna trditev, da Cerkev Jezusa Kristusa v polnosti obstaja (lat. *subsistit*) samo v katoliški Cerkvi (C 8), ne izključuje druge trditve, da namreč zunaj njenih vidnih meja obstajajo ne le posamezni kristjani, ampak tudi bistvene eklezialne prvine, ki kot Kristusovi darovi pripadajo njegovi Cerkvi in se nagibajo k vesoljni edinosti (C 8; E 3). Podobno pove okrožnica *Da bi bili eno*: »Onkraj meja katoliške skupnosti ne vlada neka eklezialna praznina.« (UUS, št. 13) Tudi tam obstaja neka določena cerkvena resničnost, ki po katoliškem pojmovanju ni Cerkev v pravem pomenu besede, torej ne v tistem polnem pomenu, kakor sebe razume katoliška Cerkev. To pa ne izključuje možnosti, da tam obstaja Cerkev v analognem pomenu oziroma neki drug tip Cerkve (UUS, št. 61). Tako koncil kakor omenjena okrožnica izrecno priznavata, da je Sveti Duh navzoč in deluje tudi v drugih Cerkvah in cerkvenih skupnostih (C 15; E 3; UUS 48; DI, št. 17). Vzhodnim Cerkvam se prideva ime »delne« in »sestrske« Cerkve (E 14). Torej ni mogoče govoriti o tem, da bi si kdo arogantno pripisoval ekskluzivni monopol na zveličanje.

Koncil se poleg tega tudi zaveda, da je Cerkev Cerkev grešnikov in da so v njej tudi strukture greha (UUS, št. 34), in omenja nujnost, da se zunanja oblika Cerkve nenehno prenavlja. Cerkev je potujoče občestvo, *ecclesia »semper purificanda«*, in mora vedno hoditi po poti spreobrnjenja in prenove (C 8; E 4; 6–8; UUS, št. 15–17). Tudi katoliška Cerkev je zaradi delitev prizadeta in ranjena in ji prav zaradi teh delitev ni mogoče v polnosti uresničevati svojega katolištva (vesoljnosti) (E 4; DI, št. 17). Nekateri vidiki cerkvenosti so v drugih Cerkvah celo boljše uresničeni. Zato ekumenizem ni enosmerna cesta, ampak vzajemni proces učenja, ali kakor zatrjuje okrožnica UUS, »izmenjava darov« (št. 28). Pot do cilja torej ne more biti preprosto vrnitev drugih v naročje katoliške Cerkve.

V ekumenskem gibanju ne govorimo o spreobrnjenju drugih, ampak o spreobrnjenju vseh k Jezusu Kristusu. Spreobrnjenje se vedno začne pri nas. Tudi katoličani moramo biti pripravljeni za spraševanje vesti, za samokritiko in za pokoro. Kolikor

bolj se približamo Kristusu, toliko bolj se približamo drug drugemu. Niso torej pomembna cerkvenopolitična razpravljanja ali kompromisi niti takšna ali drugačna oblika zedinjenja (unije). To je marveč skupna pot od nepopolnega občestva k polnemu občestvu. To je duhovna rast v veri in ljubezni, za medsebojno duhovno izmenjavo in bogatenje. Ekumensko gibanje je duhovni proces, pri katerem ni pomembno to, da najdemo pot nazaj, pot vrnitve, ampak pot naprej. »Po formuli, ki so jo našli veliki ekumenisti, je tako, da gremo naprej. Ne gre za to, da bi iskali določene priključke, temveč upamo, da bo Gospod vero povsod prebudil v tolikšni meri, da se bo zliila druga v drugo in bo postala ena Cerkev.« (Ratzinger 2003, 345) Takšna edinost je navsezadnje dar božjega Duha in sad njegovega vodstva. *Oikoumenē* ni preprosto akademska zadeva ali diplomatski posel, ampak je duhovno dogajanje. Duhovni ekumenizem je zato srce, duša in motor vsega ekumenizma (E 7sl.; UUS, št. 21).

Tudi Papeški svet za edinost zadnje čase zelo podpira ta vidik ekumenizma, ki se brez te duše izrodi bodisi v brezdušen akcionizem ali pa v akademsko razpravljanje. Ekumenski dialog je treba hkrati poglobiti in razširiti. Z drugimi besedami: razširiti ga moremo samo, če ga duhovno poglobimo. Samo tako je mogoče premagati sedanjo krizo (Kasper 2005, 28–31).

4. Ekumenizem z vzhodnimi Cerkvami

Po tem premisleku o temeljih in o duši ekumenskega dialoga se bomo razgledali po ekumenski pokrajini. Najprej pogledimo proti vzhodu.

Med vzhodne Cerkve sodijo poleg pravoslavnih Cerkev tako imenovane staroorientalne Cerkve, ki so se že v 4. in v 5. stoletju ločile od takratne državne Cerkve: to so Kopti, Sirci, Armenci, Etiopijci in Malankarci v Indiji. Čeprav te Cerkve nam zahodnjakom dajejo vtis arhaičnosti, se odlikujejo po izredni živosti in ukoreninjenosti v kulturo domačih ljudstev. Odkar so se pridružile ekumenskemu gibanju, stopajo iz osamitve in zavzemajo svoje mesto v vesoljnem krščanstvu.

Razlog za takratne delitve je bil poleg političnih motivov predvsem prepir glede tega, kako izraziti vero v Kristusovo človeškost in njegovo hkratno božanstvo. Po intenzivnih dogemsko-zgodovinskih raziskavah in pogovorih v okviru dunajske ustanove Pro Oriente so se sporna vprašanja v zadnjih dvajsetih letih razjasnila v obliki bilateralnih izjav, ki so jih podpisali papež in vzhodni patriarhi. Dozorelo je spoznanje, da so pri govorjenju o eni osebi v dveh naravah v 4. in v 5. stoletju izhajali resda iz različnega filozofskega razumevanja osebe in narave, vsebinsko pa so hoteli izraziti isto. To spoznanje je Cerkvam omogočilo, da so potrdile ujemanje v isti veri v Jezusa Kristusa, ne da bi druga drugi vsiljevale svoje lastne obrazce. Sad tega prizadevanja je edinost v različnosti načinov izražanja.

Pozneje se je začela tudi druga faza dialoga, tokrat z vsemi staroorientalnimi Cerkvami. Zdaj, ko so razrešena kristološka vprašanja, se Papeški svet za edinost v pogovoru z njimi osredotoča na temo Cerkve kot občestva (*communio*) in preučuje perspektive za polno cerkveno občestvo.

S pravoslavnimi Cerkvami bizantinskega in slovanskega izročila takšen uradni dogovor še ni bil dosežen. Doseženo pa je bilo marsikaj drugega. Na zadnjem zasedanju koncila dne 7. decembra 1965 je bilo preklicano medsebojno izobčenje iz leta 1054; dobesedno: »izbrisano iz spomina in iz srca Cerkve«. Leto 1054 velja bolj za simbolični datum, saj sta Vzhod in Zahod od vsega začetka na različni način sprejela evangelij in ga predajala dalje v različnih izročilih, kulturnih oblikah in miselnostih. Ne glede na te razlike sta vse do 11. stoletja živela – razen kratkih prekinitev – v medsebojnem občestvu. Res pa sta se med seboj odtujevala in se vse manj razumela. To odtujevanje je postalo pravi vzrok ločitve.

Še danes se skoraj ob vsakem srečanju s pravoslavnimi Cerkvami hitro pokaže, da smo si v verovanju, v zakramentalnem življenju in v škofovski ureditvi zelo blizu, precejšnje razlike pa ostajajo na ravni kulture in miselnosti. Vzhod se lahko ponaša z bogato in raznolično teološko, duhovno in kulturno tradicijo, ki pa ne pozna ločitve Cerkve in države, kakor se je na Zahodu izoblikovala od investiturnega boja v 11. stoletju dalje. Vzhod tudi ni doživel pravega novoveškega razsvetljenjstva. Predvsem pa je njihovo kulturo in miselnost zaznamovalo sedemdesetletno – ali vsaj petdesetletno – obdobje komunističnega zatiranja. Po spremembah ob koncu 20. stoletja so te Cerkve sedaj prvič v zgodovini svobodne, svobodne od bizantinskih cesarjev, svobodne od Otomanov, od carjev, predvsem pa od totalitarnega komunističnega sistema. Pri tem se morajo soočiti z docela spremenjenim svetom, v katerem še iščejo svojo pot. Za to sta potrebna čas in potrpežljivost.

Kardinal J. Ratzinger leta 1985 takole presoja ekumenski položaj: »Stiki [s pravoslavnimi Cerkvami] so navidezno lažji, v resnici pa so povezani z velikimi težavami. Te Cerkve imajo nauk, ki je sicer pristen, vendar statičen, kakor da bi ga kaj blokiralo. Ostajajo zveste izročilu prvega krščanskega tisočletja, odklanjajo pa nadaljnji razvoj, kajti takrat naj bi katoličani odločali brez njih. Po njihovem prepričanju sme v verskih zadevah odločati samo resnično vesoljni cerkveni zbor, takšen, ki zaobjema vse kristjane. Zato imajo za neveljavno vse, kar so razglasili katoličani po ločitvi. Praktično se strinjajo z marsičem, kar je bilo določeno, toda sodijo, da to velja samo za Cerkve, odvisne od Rima, in ni merodajno tudi zanje.« (Messori 1993, 136–137)

Dokumenti, ki jih je Mednarodna mešana katoliško-pravoslavna komisija za teološki dialog že objavila, razodevajo globoko ujemanje v razumevanju vere, Cerkve in zakramentov. Spet je bilo mogoče vzpostaviti pomembne prvine cerkvenega občestva tako s pravoslavnimi kakor s staroorientalnimi sestrskimi Cerkvami, kakor so: medsebojni obiski, redna korespondenca med papežem in patriarhi, pogosti stiki na krajevni cerkveni ravni in med samostani.

Edini resni teološki problem med nami in pravoslavjem je prvenstvo (primat) rimskega škofa, če odmislimo dodatek *Filioque (in Sina)* v veroizpovedi, ki je po katoliškem pojmovanju bolj komplementarne kakor pa kontradiktorne narave. Papeža Pavel VI. in Janez Pavel II. sta večkrat izjavila, da je ta tema za nekatoliške kristjane morda največji kamen spotike. Zato je Janez Pavel II. v svoji ekumenski okrožnici iz leta 1995 zapisal povabilo k bratskemu dialogu o tem, kakšne oblike naj bi dobil primat v prihodnosti. To je pogumen in za papeža nenavaden korak. Povabilo je na široko odmevalo. Papeški

svet za edinstvo je zbral odgovore na to pobudo, jih razčlenil in poslal povzetek analize vsem udeleženiim Cerkvam in cerkvenim skupnostim. Sad te prve faze seveda še ni mogel biti konsenz, ustvarilo pa se je novo ozračje, tudi nov interes in odprtost. Zadnjih deset let poteka druga faza dialoga v obliki simpozijev o petrovski službi, ki jih prireja Papeški svet za edinstvo z glavnimi pravoslavnimi Cerkvami. Na teh znanstvenih srečanjih je zaznati obetajočo odprtost, čeprav seveda rešitve še ni na mizi.

Po političnem zasuku v Srednji in v Vzhodni Evropi v letih 1989/1990 so se odnosi s pravoslavnimi Cerkvami znatno poslabšali. Z Rimom zedinjene vzhodne Cerkve v Ukrajini in v Romuniji, ki so bile pod komunističnim režimom nasilno zatrite in preganjane, so se vrnile iz katakomb v javno življenje. Spet so oživele stare zamere, prozelitizem in tako imenovani uniatizem, ki odtlej otežujejo ali skoraj onemogočajo dialog. Vzpostavitev štirih škofij na ozemlju Ruske federacije je še zaostriła težave zlasti z rusko pravoslavno Cerkvijo.

Vendar dialog ni zastal. Z osebnimi obiski in bratskimi stiki, s tako imenovanim »dialogom ljubezni«, so se izboljšali dvostranski odnosi s pravoslavnimi Cerkvami v Romuniji, v Srbiji in v Bolgariji. Po zgodovinskem obisku Janeza Pavla II. v Atenah leta 2001 so se tudi odnosi z grško Cerkvijo otoplili in razvili v intenzivno sodelovanje. Naslednji korak je bil obisk delegacije Svetega sedeža v Atenah in obisk delegacije Svete sinode grške pravoslavne Cerkve v Rimu. Takšni obiski so bili samo nekaj let predtem povsem nepredstavljeni. Tudi v odnosih z Moskvo se kažejo znamenja izboljšanja in popuščanja napetosti.

Osrednji teološki problem, s katerim se soočamo, je naše skupno, toda različno razumevanje občestva (*communio, koinōnia*). Tu naletimo na jedro razlik: na katoliški strani petrovska služba in univerzalistično pojmovanje Cerkve, na drugi strani pa načelo avtokefalnosti narodnih Cerkva. »Nam in pravoslavnim je skupna misel, da Cerkev potrebuje apostolsko nasledstvo, zato je njihovo škofovstvo pristno, pristna tudi njihova evharistija. Hrati pa se držijo zakoreninjene zamisli o *avtokefalnosti*, spričo katere so Cerkve sicer združene v veri, a neodvisne druga od druge. Ne morejo sprejeti misli, da bi rimski škof ali papež mogel biti počelo in središče edinstvi, čeprav pojmujejo vesoljno Cerkev kot občestvo.« (Messori 1993, 137)

Da bi presegli te razlike, bosta potrebni na katoliški strani nova interpretacija in nova recepcija prvega vatikanskega koncila, pri tem bo potrjen dar petrovske službe za edinstvo in svobodo Cerkve, obenem pa bo ohranjena tudi vzhodna tradicija Cerkva *sui iuris* z njihovim lastnim teološkim, duhovnim in kanoničnim izročilom, ne da bi bile za to potrebne narodne avtokefalne Cerkve. Sami pravoslavni teologi vidijo prav v avtokefalnosti neko določeno slabost današnjega pravoslavja. Za vzpostavitev edinstvi v zakoniti različnosti je treba najti novo rešitev (Kasper 2005, 31–37).

5. Ekumenizem s Cerkvami, ki izvirajo iz reformacije

Izboljšanje ekumenskih odnosov z vzhodnimi Cerkvami je bistvenega pomena tudi za premagovanje delitev znotraj zahodnega krščanstva. Od vzhodnega raz-

kola dalje se je namreč latinsko krščanstvo razvijalo nekoliko enostransko. V nekem smislu je dihala le z enim krilom pljuč in zato na neki način utrpelo osiromašenje, če povzamemo pomenljivo primerjavo, ki jo je uporabil Janez Pavel II. To osiromašenje je bilo med drugim vzrok za globoko krizo Cerkve v poznem srednjem veku, ki je vodila k nesrečnemu razkolu v 16. stoletju.

Omejimo se pri našem pregledu na dialog z luterani ali evangeličani, s katerimi je bil napravljen – če odmislimo anglikansko skupnost – največji korak naprej. Z Luteransko svetovno zvezo (Lutheran World Federation) je bilo v zadnjih desetletjih prek številnih dialogov na mednarodni, na regionalni in na lokalni ravni doseženo bistveno zблиžanje. Potem ko je bilo opravljeno obsežno delo, so leta 1999 v Augsburgu podpisali Skupno izjavo o opravičenju (*Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre*). Janez Pavel II. je ta dosežek označil kot miljni kamen, to je: kot pomembno vmesno postajo na skupni poti, seveda pa končni cilj še ni dosežen. Glede nauka o opravičenju ostaja še nekaj nerešenih vprašanj, vendar ni nujno, da bi se Cerkve glede vseh teoloških vprašanj od točke do točke strinjale. Če jim uspe soglasje v bistvenem, potem posamezne razlike Cerkve ne delijo več nujno, saj je mogoče mnoge razlike pojmovati kot komplementarne, ne pa kot kontradiktorne razlike. V tem smislu zadostuje diferencirano soglasje ali »med seboj spravljena ali uglasena različnost« (*»eine versöhnte Verschiedenheit«*). Nekateri so kritično pripomnili, da pogrešajo izpeljavo ekleziooloških posledic iz podpisane izjave, vendar izjava ni imela namena, reševati eklezioološka vprašanja. Skupna izjava je v odnose z našimi luteranskimi brati in sestrami vnesla novo, globljo razsežnost, ki je z drugimi protestantskimi konfesionalnimi skupnostmi še nimamo. Odslej je mogoče dajati skupno pričevanje o tem, kar je samo jedro evangelija, in to je sredi razkristjanjene družbe zelo pomembno.

Ostaja še neki trd teološki oreh: to je vprašanje pojmovanja Cerkve in v zvezi s tem pojmovanje služb v Cerkvi. To dvoje je sedaj na dnevnem redu ekumenskih pogovorov. Teologija reformacije pojmuje Cerkev kot »creatura verbi« (stvaritev besede). Razumevajo jo z vidika oznanjevanja božje besede in vere, ki je odgovor nanjo. V tem smislu augsburška veroizpoved opredeljuje Cerkev kot zbor (*Versammlung*) verujočih, v katerem se oznanja čisti evangelij in se v skladu z evangelijem deljujejo zakramenti. Glavni poudarek torej ni več na Cerkvi, ampak na krajevnem občestvu (*Gemeinde*), ki je osrednja oporna točka reformacijske miselne strukture. Zato Cerkve iz reformacije niso strukturirane episkopalno (škofovsko), ampak občestveno-sinodalno in prezbiteralno (duhovniško). Škofovska služba se pojmuje kot župniška služba z vodstveno funkcijo. V reformiranih ali kalvinskih Cerkvah je takšno razumevanje še izrazitejše kakor v luteranskih, saj Calvin v svojem nauku o službah škofovstva ne omenja.

Zadnja desetletja so v tem pogledu prinesla neki napredek. Pomembni so dokumenti iz Lime o Krstu, evharistiji in cerkvenih službah iz leta 1982, ki razumevajo apostolsko nasledstvo v škofovski službi »kot znamenje, ne pa kot garancijo kontinuitete in edinosti Cerkve«. V dialogu z anglikanskimi Cerkvami, ki v ekumenskem pogledu zavzemajo pomemben sredinski položaj, so se skandinavske in severnoameriške luteranske Cerkve odprle vprašanju zgodovinske škofovske službe.

Drugače gledajo na to evropske luteranske Cerkve, za katere je legitimna tako episkopalna kakor sinodalno-prezbiteralna ureditev znotraj množstva različnih cerkvenih ureditev.

Tako se danes soočamo z dvema različnima opcijama: na eni strani je univerzalno usmerjena episkopalna opcija pri anglikancih in pri nekaterih luteranskih Cerkvah, na drugi pa bolj lokalna, na krajevno občestvo osredotočena prezbiteralna opcija. Poleg tega obstajajo tudi različne razlage glede tega, kakšen namen so imeli sami reformatorji. Ali jim je bilo pomembno to, da takratno univerzalno Cerkev prenovijo in pri tem ohranijo kontinuiteto njene temeljne strukture, kakor zatrjuje augsburška veroizpoved iz 1530? Ali pa so kot neizogibno in načrtovano posledico svojih dejanj videli razvoj novega tipa Cerkve in cerkvene paradigme? V eklesioloških vprašanjih, zlasti v vprašanju službenega duhovništva, se kaže – tako ekumensko kakor znotraj protestantizma – potreba po razjasnitvah.

Medtem ko premagujemo te in druge tradicionalne razlike, so nastopili novi problemi na področju etike, na katerem je doslej obstajalo splošno soglasje. To velja najprej za posvečevanje žensk v duhovnice; Luter je to, denimo, strogo odklanjal. Poleg tega se anglikanski in protestantski svet precej razhajata glede etičnih vprašanj, ki so predmet diskusij v moderni zahodni kulturi, na primer glede splava, homoseksualnosti in evtanazije. To dejstvo ustvarja nove pregrade, ki otežujejo ali onemogočajo skupno pričevanje, kakršno bi bilo tako potrebno današnjemu svetu (Kasper 2005, 37–42).

Anglikanci so se vedno pojmovali kot Cerkev, ki ustvarja most med protestantskim in katoliškim svetom (*bridge-church*). Kardinal J. Ratzinger je o medsebojnih odnosih leta 1985 zapisal: »Sedaj se je vsaj del anglikancev nepričakovano zopet oddaljil, ko so izšla nova pravila o poroki ločenih zakoncev, ženskem duhovništvu in drugih moralnih vprašanjih. Ti odloki so povzročili, da je spet zazijal prepad ne le med anglikanci in katoličani, temveč tudi med anglikanci in pravoslavniimi, ki se tudi v tem v splošnem strinjajo s katoliškimi pogledi.« (Messori 1993, 137)

6. Cilj ekumenskega dialoga

Končni cilj ekumenskega dialoga je enak kakor cilj ekumenskega gibanja: to je ne le duhovna, ampak vidna edinost Cerkve. V tem se strinjajo vse Cerkve, ki sodelujejo pri gibanju. Katoliška Cerkev po drugem vatikanskem koncilu te vidne edinosti ni razumevala kot uniformnost (poenotenje), ampak kot edinost v različnosti in kot *communio* Cerkva. Pojem *communio*, ki ga poznajo že cerkveni očetje, je postal osrednji eklesiološki koncept koncila in polagoma zamenjuje izraz »edinost«. Povedano drugače: edinost se vse pogosteje interpretira s pojmom *communio*. J. Ratzinger je to misel izrazil z besedami: Cerkve morajo postati ena Cerkev in obenem ostati Cerkve.

Tega cilja ni mogoče doseči v enem zamahu, ampak si postavljamo vmesne cilje in etape, med katere sodijo razčiščenje nesporazumov, odprava besed, sodb in

dejanj, ki niso v skladu z bratskimi odnosi, poglobljanje tega, kar nam je že skupno, rast v veri in prenova, nadalje medsebojno duhovno bogatenje ter človeško in krščansko prijateljstvo. Po besedah Janeza Pavla II. je eden najvidnejših sadov ekumenskega dialoga »vnovič pridobljeno, vnovič odkrito bratstvo« (UUS, št. 41sl.).

Med kristjani torej že obstaja neko resda še nepopolno občestvo, ki ga že tudi prevajamo v življenje, ko skupaj molimo, beremo in preučujemo Sveto pismo in sodelujemo zlasti na področju služenja potrebnim (diakonija). Na poti k popolnemu občestvu bo treba premagati še številna obstoječa nasprotja. Spricho današnjih socioloških sprememb bodo nastopala tudi nova nasprotja in razlike na etičnem področju.

Dialog ima svoje meje, kakor poudarja ameriški kardinal Avery Dulles: »Dialog ni zdravilo za vse bolezni in ne vodi samodejno k polnemu soglasju. Skupine, ki ga vodijo, bodo včasih morale pošteno priznati, da ne morejo premagati nekaterih zatrdelih razlik, glede katerih velja, da partnerski Cerkvi ne moreta obe imeti prav. Teologi nimajo oblasti, da bi spreminjali nauke svojih Cerkev, zato ni prav, če od njih pričakujemo, da se dokopljejo do polnega soglasja, če Cerkve niso pripravljene spremeniti ustreznih nauk.« (Dulles 2008, 221)

7. Možnosti za ekumensko gibanje v prihodnosti

V sklepnih točki se bom oprl na spoznanja, ki jih je na to temo predstavil Joseph Ratzinger kot profesor in pozneje kot kardinal in kot papež.

Kakor rdeča nit se v Ratzingerjevih razpravah vlečeta dve vodilni misli: 1. orientacijska točka ekleziologije ostaja prvotna Cerkev s svojim modelom »občestva med Cerkvami« (*communio ecclesiarum*); 2. Cerkev je kljub razkolom ohranila svojo temeljno edinost, idealna podoba te edinosti pa bo uresničena takrat, ko bo mogoče skupaj obhajati evharistijo.

Glede ekumenizma z vzhodnimi Cerkvami ugotavlja leta 1982 Ratzinger naslednje: »Čeprav Zahod Vzhodu očita, da nima petrovske službe, mora vendarle priznati, da vsebina in oblika Cerkve očetov (*Väterkirche*) ostajata živi v vzhodni Cerkvi brez prekinitve. Vzhod kritizira pri Zahodu obstoj petrovske službe in njene zahteve. Pri tem pa mora uvideti, da zaradi tega v Rimu ni nastala neka Cerkev, ki bi bila drugačna od tiste v prvem tisočletju, to je v času, ko smo skupaj obhajali evharistijo in bili ena Cerkev.« Nato Ratzinger predlaga: »Kar zadeva nauk o primatu, Rim ne sme (*muss ... nicht*) od Vzhoda zahtevati več, kot je bilo formulirano in se je živelo v prvem tisočletju.« Vzhod ne sme gledati na razvoj v 2. tisočletju v zahodni Cerkvi kot na herezijo. Nasprotno pa bi moral Zahod priznavati vzhodno Cerkev v takšni obliki, »v kakršni se je ohranila« (Ratzinger 1982, 184; 188).

Ratzinger, navezujoč se na Oscarja Cullmana, razmišlja o »edinosti prek mnogovrstnosti in različnosti« (*Einheit durch Vielfalt, durch Verschiedenheit*). Delitve so brez dvoma zlo, zlasti če vodijo k nespravljivim nasprotjem in sovražnostim. A ko je ta faza presežena, tedaj različnosti niso več le pomanjkljivost. Z medsebojnim

sprejemanjem, poslušanjem in razumevanjem se obe strani bogatita in v tem smislu lahko tudi tu govorimo o »srečni krivdi« (*felix culpa*).

Bistveno je torej, da prek različnosti najdemo pot do edinosti. To pomeni, da v ločitvah sprejmemo, kar je rodovitnega, da temu odvzamemo strup in prav iz različnosti potegnemo nekaj pozitivnega. Pri tem seveda upamo, da bo na koncu ločitev premagana in se bo spremenila v »polarnost«, v kateri ne bo več resničnih nasprotij. Lep zgled takšnega uspešnega prehoda od nasprotovanja k polarnosti vidi Ratzinger pozneje v ujemanju glede opravičenja (1999).

Tudi za katoliško Cerkev v Nemčiji po kardinalovem gledanju velja: dobro je za njo – zdaj, ko so mimo časi verskih bojev –, da je ob njej tudi protestantizem. Naš cilj je v tem, da domislimo modele edinosti in najdemo celovito edinost (*die ganze Einheit*). Tega ne bo mogoče doseči le prek učenih razpravljanj, ampak predvsem z molitvijo in s pokoro. Priznati moramo, da ne vemo za uro, ko bo edinost uresničena, in te ure tudi ne moremo določiti. To je izključno stvar Boga. Naša stvar pa je nenehno in resno prizadevanje.

K edinosti v različnosti sodi tudi to, da »drugemu ničesar ne vsiljujemo, kar bi ogrozilo središčni del (*Kern*) njegove krščanske identitete«. Ekumenizem je v tem, da odkrivamo in spoštujemo, kar je sveto pripadnikom druge veroizpovedi. Ratzinger piše: »Katoličani naj ne poskušajo siliti protestantov k priznanju papeške službe in svojega razumevanja apostolskega nasledstva. Po drugi strani pa tudi protestanti naj ne bi na temelju svojega razumevanja Gospodove večerje silili katoliško Cerkev k interkomuniji (tj. k skupnemu obhajanju evharistije).« (Ratzinger 1987, 128–134)

Kakšna je torej pot ekumenizma danes in jutri? Prvi pogoj je brezpogojno vztrajanje pri izpovedi vere v enega, živega Boga. Drugo načelo se glasi: »Vera in zakrament sta za Cerkev konstitutivna (nujni sestavni del), drugače sama sebe odpravi. Potem tudi človeštvu nima več ničesar dati.« Ekumenizem je vedno tudi iskanje edinosti v veri, ne le prizadevanje za edinost v delovanju. »Nikoli ne smemo prenehati iskati. Ostati moramo iskanci, vedoč, da je iskanje samo že neki način najdenja. Edino ustrezno človekovo razpoloženje na tem romanju proti večnosti je to: biti na poti, vztrajati na njej, ne odnehati.« Sv. Avguštin celo pravi, da se tudi v večnosti iskanje ne bo končalo. Takšno iskanje je hkrati tudi v tem, da »smo že od večnosti bili najdeni«. Pripravljenost, ostati drug z drugim na poti in se med seboj sprejemati v naši začasnosti in minljivosti, je dejanje ponižnosti, s katero sprejemamo svoje meje in se prav s tem izročimo večji resnici, to je božji resnici.

Vedno mora ostati vidno, »da Cerkve ne »izdelujemo« mi sami, ampak jo oblikuje ON po besedi in zakramentu in da samo to, kar je njegovo, ostane za vedno«. Pri tem se moramo nenehno osvobajati od svojih lastnih institucij, da bi tako jasneje stopilo pred oči to, kar je bistveno (Ratzinger 2002, 230–231).

Papež Janez Pavel II. v svoji ekumenski okrožnici *Da bi bili eno* tretje poglavje naslovi z latinskimi besedami: *Quanta est nobis via?* Kako dolga pot je še pred nami? Kardinal Walter Kasper je ob svojem obisku srbske pravoslavne Cerkve in katoliške Cerkve v Beogradu maja 2002 na isto vprašanje takole odgovoril: »Tega

ne vemo. Nismo mi gospodarji časa. Bog ga drži v svojih rokah. Zato ničesar ni mogoče izsiliti. A to ni razlog za malodušnost. Koncil je zatrdil, da je v ekumenskem gibanju na delu Sveti Duh. On je zvest, nanj se moremo zanesti. On nas tudi vedno znova preseneča.« (Kasper 2004, 33)

Kratice

- C** – Dogmatična konstitucija o Cerkvi. V: 2. vatikanski cerkveni zbor 1995.
- DI** – Kongregacija za verski nauk. 2000. Dominus Iesus. Izjava »Gospod Jezus« o enosti in odrešenjskozveličavni vesoljnosti Jezusa Kristusa in Cerkve. *Communio* (Ljubljana) 10:193–221.
- E** – Odlok o ekumenizmu. V: 2. vatikanski cerkveni zbor 1995.
- UUS** – Janez Pavel II. 1996. Okrožnica *Da bi bili eno (Ut unum sint)*. Ljubljana: Družina.

Reference

- 2. vatikanski cerkveni zbor.** 1995. *Koncilski odloki*. Ljubljana: Družina.
- Dulles, Avery Robert.** 2008. *The Church and Society*. New York: Province of Society of Jesus.
- Kasper, Valter.** 2004. *Ne postojе dva Hrista*. Beograd: Beogradska nadbiskupija.
- . 2005. *Wege der Einheit: Perspektiven für die Ökumene*. Freiburg: Herder.
- Messori, Vittorio.** 1993. *Poročilo o verskem stanju*. Pogovor z Josephom Ratzingerjem. Ljubljana: Družina.
- Poslanica 3. Evropskega ekumenskega zborovanja.** 2007. V: *V edinosti. Ekumenski zbornik 2007*. Maribor: Slomškova založba.
- Ratzinger, Joseph.** 1982. *Theologische Prinzipienlehre: Bausteine zur Fundamentaltheologie*. München: Erich Wewel Verlag.
- . 1987. *Kirche, Ökumene und Politik*. Johannes: Einsiedeln.
- . 2002. *Weggemeinschaft des Glaubens: Kirche als Communio. Festgabe zum 75. Geburtstag*. Augsburg: Sankt Ulrick.
- . 2003. *Bog in svet: vera in življenje v našem času*. Ljubljana: Družina.
- Sullivan, Francis A.** 2000. The Impact of *Dominus Iesus* on Ecumenism. *America*, 28. 10, 8–11.